

تحلیلی بر سیاست خارجی دولت روحانی نسبت به آمریکای لاتین (مورد مطالعه: ونزوئلا، برزیل و آرژانتین)

چکیده

سیاست خارجی مهم ترین وجه زندگی اجتماعی - سیاسی ملت ها و کشورها به شمار می رود، چون بقاء و حیات آن ها به سیاست خارجی بستگی دارد. سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران، پس از پیروزی انقلاب اسلامی و طی بیش از چهار دهه و نیم گذشته دارای فراز و نشیب های زیادی بوده و در مقاطع مختلف تاریخی، متناسب با نوع دولت ها، شخصیت رئیس جمهور، شرایط داخلی و اوضاع نظام بین الملل، گفتمان های خاصی بر آن حاکم بوده است و این وضعیت در ارتباط با جهت گیری سیاست خارجی در قبال کشورهای آمریکای لاتین نیز کم و بیش وجود داشته است. این پژوهش، از منظر نظریه پیوستگی جیمز روزنا، سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران نسبت به آمریکای لاتین با تاکید بر ونزوئلا، برزیل و آرژانتین در دولت روحانی را بررسی و تحلیل می کند. پژوهش با بهره گیری از روش توصیفی - تحلیلی این پرسش را مطرح می کند که دولت روحانی چه سیاستی در قبال آمریکای لاتین در پیش گرفت و چه متغیرهایی بر این سیاست تاثیرگذار بود؟ یافته های پژوهش نشان می دهد که دولت روحانی به دلیل تمرکز بر پرونده هسته ای، با پرهیز از هیاهوی سیاسی سعی کرد مناسبات اقتصادی با این منطقه را گسترش دهد. در این میان، متغیر نظام بین الملل بیش از دیگر متغیرها، بر سیاست خارجی دولت روحانی نسبت به ونزوئلا، برزیل و آرژانتین تأثیر داشته است. متغیرهای فرد و نقش، هم تا حدی توانستند بر سیاست خارجی دولت روحانی نسبت به این کشورها تاثیرگذار باشند، اما دو متغیر حکومت و جامعه نقش بسیار کم رنگی ایفا کردند.

کلیدواژه ها: سیاست خارجی، جمهوری اسلامی ایران، آمریکای لاتین، نظریه جیمز روزنا، روابط

مقدمه

پس از پیروزی انقلاب اسلامی به دلیل شرایط داخلی کشور و تحولات نظام بین الملل، رویکرد سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران با الهام از آرمان های انقلاب و خط مشی تعیین شده در قانون اساسی دچار تغییرات شگرفی شد و دامنه این تغییرات به تدریج کشورهای آمریکای لاتین را نیز دربرگرفت به گونه ای که در یک سیر تاریخی و در مقاطع مختلف شاهد رفتارها و نگرش های متفاوتی در ارتباط با جهت گیری سیاست

خارجی نسبت به گسترش مناسبات و همکاری ها با کشورهای این منطقه بوده ایم که بعضاً چالش هایی را نیز برای کشور به همراه داشته است.

منطقه آمریکای لاتین که به موجب دکترین مونروئه از آن به عنوان حیات خلوت ایالات متحده آمریکا نام برده می شود، تحت تاثیر تحولات سریع و پرشتاب جهانی پس از فروپاشی کمونسیم و پایان جنگ سرد با سرعتی قابل توجه به سمت استقلال از نیروهای وابسته به غرب و باز تعریف جایگاه سیاسی و اقتصادی خود در نظام بین الملل حرکت کرد. طی دهه های اخیر همسو با این تحولات و به دلیل برخورداری از توانمندی ها و ظرفیت های قابل توجه اقتصادی، کشورهای این منطقه به تأمین کننده بخش کلانی از نیازهای مصرفی و مواد اولیه صنعتی سایر کشورها تبدیل شده اند و به موازات آن با روی آوردن به همگرایی منطقه ای و تشکیل اتحادیه ها و بلوک های سیاسی و تجاری مهمی در منطقه مانند سلاک، مرکوسور، اتحادیه پاسیفیک، اونسور، آلائی و .. پیشرفت های چشمگیری در وضعیت اقتصادی - سیاسی آنها به وجود آمده و در کانون توجه قدرت های بزرگ سیاسی و اقتصادی جهان قرار گرفته اند.

با توجه به جایگاه و اهمیت آمریکای لاتین، این پژوهش براساس نظریه پیوستگی جیمز روزنا، سیاست خارجی دولت روحانی نسبت به سه کشور ونزوئلا، برزیل و آرژانتین را بررسی و تحلیل خواهد کرد. روش و متدولوژی تحقیق، توصیفی - تحلیلی خواهد بود. به این معنا که هم تحولات سیاست خارجی دولت روحانی نسبت به این سه کشور آمریکای لاتین توصیف می شود و در بخش هایی از مقاله، به تحلیلی چرایی این سیاست و بررسی آن در قالب نظریه روزنا پرداخته خواهد شد. سوال تحقیق به این نحو مطرح خواهد شد که دولت روحانی چه سیاستی نسبت به آمریکای لاتین اتخاذ کرد و کدام متغیرها بر انتخاب این سیاست تاثیر بیشتری داشت؟

پیشینه تحقیق

در رابطه با سیاست خارجی دولت روحانی نسبت به آمریکای لاتین تحقیق نو و جامعی انجام نشده است، اما می توان از برخی آثار مرتبط با سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در قبال این منطقه یاد کرد. به عنوان مثال آدینه وند (۱۳۹۴)، به بررسی اجمالی سیاست خارجی ایران نسبت به آمریکای لاتین و با تمرکز بر دولت احمدی نژاد و ونزوئلا پرداخته است. عطایی (۱۳۹۰)، سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در دولت نهم در منطقه آمریکای لاتین را بررسی کرده است. رضایی اسکندری (۱۳۹۳)، روابط ایران و برزیل در دولت های بعد از

انقلاب اسلامی تا پایان دولت احمدی نژاد را بررسی کرده است. نیاکویی و کرمی (۱۳۹۳)، از منظر سازه انگارانه به روابط جمهوری اسلامی ایران با آمریکای لاتین پرداخته اند. زوارزاده و دهقانی فیروزآبادی (۱۳۹۴)، به موضوع سیاست خارجی ایران در آمریکای لاتین با تأکید بر کشورهای آلبا و امنیت جمهوری اسلامی ایران (۱۳۹۲-۱۳۸۴) پرداخته اند. لطفیان (۲۰۱۰)، نقش جدید آمریکای لاتین در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران را تحلیل کرده است. همه این پژوهش‌ها سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران نسبت به منطقه آمریکای لاتین را تا قبل از دوره روحانی تحلیل کرده اند. لذا نقطه تمایز و نوآوری این پژوهش در بررسی سیاست خارجی دولت روحانی نسبت به منطقه آمریکای لاتین و تحلیل این موضوع در چارچوب نظریه سیاست خارجی جیمز روزناست.

نظریه تحقیق: نظریه پیوستگی جیمز روزنا

درباره سیاست خارجی تعاریف مختلفی وجود دارد. به عنوان مثال دانشنامه بریتانیکا معتقد است که سیاست خارجی، اهدافی کلی است که فعالیت‌ها و روابط یک دولت در تعامل با دولت‌های دیگر را هدایت می‌کند. توسعه سیاست خارجی تحت تأثیر ملاحظات داخلی، سیاست‌ها یا رفتار سایر کشورها یا برنامه‌هایی برای پیشبرد طرح‌های ژئوپلیتیکی خاص است (Britannica, n.d). دیکشنری آکسفورد، سیاست خارجی را استراتژی یک دولت در تعامل با دولت‌های دیگر تعریف می‌کند (Oxford, n.d). سیاست خارجی مجموعه‌ای از تصمیمات و اقداماتی است که خط مشی عمومی یک دولت برای حمایت از رفاه شهروندان و نمایندگی از منافع ملی آنها در برابر سایر کشورها و تابعان حقوق بین‌الملل را شکل می‌دهد (Universidade europea, 2022). از منظر رینولدز^۱، سیاست خارجی عبارت است از اقدامات برون مرزی که از سوی تصمیم‌گیران کشور به منظور دستیابی به اهداف بلندمدت و کوتاه مدت صورت می‌گیرد (رینولدز، ۱۳۸۰: ۸۳). به عقیده هیل^۲، سیاست خارجی مجموعه تجویزاتی برای روابط خارجی رسمی یک بازیگر مستقل در روابط بین‌الملل در راستای تأمین منافع ملی است. نکته مهم این که در هر نظامی سیاست خارجی هر بازیگر، محور روابط خارجی آن را شکل می‌دهد (هیل، ۱۳۸۷: ۲۳).

---

¹ Reynolds

² Hale

یکی از نظریه پردازان مشهور سیاست خارجی، جیمز روزنا، اندیشمند آمریکایی است. به اعتقاد جیمز روزنا نظریه های موجود در روابط بین الملل به طور کامل تفسیر کننده ماهیت پیچیده روابط بین الملل نیستند. بنابراین او سعی کرد تا چارچوبی کلی گرایانه و نه کلان از نظریه روابط بین الملل ارائه دهد. جالب توجه است بدانیم که چارچوب کلی گرایانه در پردازش علوم به کلیه جلوه های موضوع مورد مطالعه توجه دارد، در حالی که چارچوب کلان نگر فقط از منظر نهادین و جمع گرایانه به موضوع مورد مطالعه توجه می کند (سیف زاده، ۱۳۸۴: ۵۰۳).

به اعتقاد روزنا، تحلیلگران شایسته ای وجود دارند که مجموعه وسیعی از فرایندهای اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و روان شناسانه را کشف کرده اند که تاثیرات قابل توجهی بر رفتار خارجی جوامع دارد. تحلیلگران دیگری هستند که بر فرایندهای سیاسی متمرکز شده اند و میان سیاست خارجی یک ملت و تغییرات در افکار عمومی، فعالیت های رسانه های جمعی و خصوصیات نخبگان (سوابق، گرایش ها و انسجام) پیوند برقرار می کنند. عده ای دیگر از تحلیلگران توجه خود را به متغیرهای انگیزشی، نقش و متغیرهای سازمانی معطوف کرده اند که در درون حکومت ها به عنوان عوامل تعیین کننده سیاست خارجی عمل می کنند. بنابراین، می توان گفت هیچ کدام از فرایندهای داخلی به عنوان رفتار خارجی مورد غفلت واقع نشده اند (Rosenau, 1971: 96-97).

متغیر فرد: نخستین متغیر در نظریه پیوستگی روزنا، متغیر فردی است. این متغیر شامل ویژگی های انحصاری تصمیم گیرندگان از جمله همه جوانب تصمیم گیرنده و همان شخصیت های سیاسی - اقتصادی است که جمع های کلان را رهبری می کند. این متغیر همه جنبه های تصمیم گیرنده یعنی ارزش ها، استعداد ها و تجربیات پیشین فرد را شامل می شود که گزینه های سیاست خارجی و یا رفتارش را از دیگر تصمیم گیرندگان متمایز می کند. روزنا باور دارد که خصایص فرد بیشتر در کشورهای توسعه نیافته، تازه استقلال یافته و کوچک مطرح است که فاقد نقش های سازمان یافته و نهادهای بوروکراتیک بوده اند و در جوامعی که رهبران آن کمتر تحت نفوذ افکار عمومی و گروه های بانفوذ قرار دارند، اتفاق می افتد. (Rosenau, 1971: 108-109)

متغیر نقش: این متغیر بدین معناست که مسئولان دولتی بدون توجه به ویژگی های فردی و انحصاری که در متغیر فرد به آن اشاره شد، با تکیه بر سمت و جایگاهی که در حکومت دارند، نسبت به موضوعی از خود واکنش نشان می دهند. جایگاه فرد در ساختار حکومتی، وظایف و مسئولیت ها و وفاداری هایی که براساس این جایگاه

از او انتظار می رود، بر تصورات فرد از جهان و تصمیم گیری های او در عرصه سیاست خارجی تاثیر می گذارد (Rosenau, 1971: 108).

متغیر جامعه: این متغیر بر آن دسته از جنبه های غیرحکومتی جامعه تاکید می کند که بر رفتار خارجی تاثیر می گذارد. جهت گیری های عمده ارزشی یک جامعه، میزان وحدت ملی، صنعتی شدن، گروه ها، انجمن ها و سازمان های غیردولتی، متغیرهایی هستند که در تعیین محتوای آرمان ها و سیاست های خارجی یک کشور مشارکت دارند (Rosenau, 1971: 109).

متغیر حکومت: این متغیر به آن جنبه هایی از ساختار حکومتی اشاره دارد که گزینه های سیاست خارجی را محدود می کند یا افزایش می دهد. تاثیر رابطه قوه مجریه و پارلمان در سیاست خارجی نمونه ای از عملیاتی شدن متغیر حکومت است. بین چگونگی تنظیم، تشکیل و سازماندهی حکومت و تصمیم گیری سیاست خارجی و به تبع آن ماهیت و رفتار سیاست خارجی ارتباط مستقیم وجود دارد (دهقانی فیروزآبادی، ۱۳۹۱: ۸۱).

متغیر سیستماتیک یا نظام بین الملل: متغیر سیستماتیک شامل جنبه های انسانی و غیرانسانی محیط خارجی یک جامعه یا هر کنشی است که در خارج روی می دهد و گزینه های سیاست خارجی تصمیم گیرندگان را مشروط می کند و تحت تاثیر قرار می دهد (Rosenau, 1971: 109).

سیاست خارجی دولت روحانی در قبال کشورهای آمریکای لاتین

با به قدرت رسیدن حسن روحانی در مردادماه ۱۳۹۲، سیاست اتحاد و ائتلاف پی گرفته شده توسط محمود احمدی نژاد به سمت واگرایی و تعدیل یا کاهش روابط با کشورهای آمریکای لاتین تغییر وضعیت داد. در واقع، با آغاز به کار دولت یازدهم در ۱۳ مردادماه ۱۳۹۲ خرده گفتمان دیگری در چارچوب کلان گفتمان اسلام گرایی در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران ظهور کرد. این خرده گفتمان بر اساس گفتمان عام این دولت، اعتدال گرایی نامیده می شود. مهم ترین ویژگی گفتمان اعتدال گرایی ایجاد تعادل و توازن بین «آرمان» و «واقعیت» از طریق تلفیق آرمان گرایی و واقع گرایی در سیاست خارجی است. از این رو، بر مبنای منطق چرخه گفتمانی در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران گفتمان اعتدال گرایی را، به بیان خود رئیس جمهور روحانی، می توان «آرمان خواهی واقع بینانه» یا آرمان گرایی واقع بینانه

نامید(دهقانی فیروزآبادی، ۱۳۹۳: ۳). در چارچوب این خرده گفتمان، دولت یازدهم و دوازدهم خود را ملزم و متعهد ساخته تا از انجام اعمال و اقداماتی که منجر به تنش و اختلاف بیشتر با جامعه جهانی و واحدهای سیاسی موجود در آن می گردد، به شدت پرهیز نماید. بنابراین، از آنجایی که جمهوری اسلامی ایران از بدو تشکیل تاکنون در بسیاری از موارد بیشترین اختلاف و چالش را با ایالات متحده آمریکا داشته و دارد، از این رو طبیعی به نظر می رسد که بخش عمده ای از این سیاست متوجه تنها ابرقدرت جهان - حداقل از نظر نظامی - یعنی آمریکا باشد(دهقانی فیروزآبادی، ۱۳۹۳: ۸).

روحانی برخلاف سلف خود، تأمین حداکثری منافع ایران را نه در پیگیری سیاست اتحاد با کشورهای آمریکای لاتین که هزاران مایل از ایران فاصله دارند، بلکه در گرو برقراری رابطه و همگرایی بیشتر با کشورهای همسایه، تنش زدایی با کشورهای غربی به ویژه ایالات متحده آمریکا و نیز تعامل سازنده با جهان دانسته و کوشید با حاکم ساختن گفتمان اعتدال گرایی به یک دهه رکود و افراط گرایی در عرصه سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران پایان بخشد. از نظر روحانی، در دو دوره گذشته، به دلیل نزدیکی و گرایش افراط گونه به سمت کشورهای منطقه آمریکای لاتین و عدم توجه کافی به ظرفیت ها و پتانسیل های کشورهای همسایه در جهت تأمین منافع و امنیت ملی، سیاست خارجی ایران از مدار تعادل خارج گشته و ضروری است هرچه سریع تر در جهت رفع و اصلاح این نقیصه تلاش شود. (یوسفی جویباری و خورشیدی، ۱۳۹۶: ۱۶۶-۱۶۵).

سیاست خارجی دولت روحانی نسبت به ونزوئلا

ایران و ونزوئلا قبل از انقلاب اسلامی، با هم روابط مطلوب و مستحکمی داشتند. زیرا ونزوئلا، برای تأسیس اوپک، روابط نزدیکی با عراق، کویت، ایران و عربستان سعودی داشت و پس از تأسیس اوپک در سال ۱۹۶۰، روابط خود را با ایران در زمینه های دیگر تقویت کرد. در این چارچوب، شاه از ونزوئلا دیدار کرد و «کارلوس آندرس پرز رودریگز»^۳، رئیس جمهور وقت ونزوئلا نیز سفری رسمی به تهران داشت. بنابراین چندان جای تعجب نیست که با داشتن چنین سابقه ای، روابط ایران و ونزوئلا موتور محرکه روابط ایران با آمریکای لاتین به ویژه پس از روی کار آمدن چاوز بوده است(Özkan, 2017: 6).

³ . Carlos Andrés Pérez Rodríguez

این روابط از لحاظ سیاسی در دوران پس از انقلاب به ویژه در دوره ریاست جمهوری خاتمی، تقویت شد و از دوران ریاست جمهوری محمود احمدی نژاد، به عنوان دوران طلایی روابط دو کشور یاد می شود. طی سالهای ریاست جمهوری احمدی نژاد، او بارها با «هوگو چاوز»⁴، رئیس جمهور وقت ونزوئلا دیدار داشت و بیش از ۲۷۰ قرارداد دوجانبه برای حمایت از توسعه زیرساخت های دو کشور امضاء شد. به علاوه، احمدی نژاد و چاوز خود را مخالف امپریالیسم آمریکا» در صحنه جهانی توصیف کردند (Hafezi,2007: 1).

به طور کلی، جمهوری اسلامی ایران در دوران ریاست جمهوری احمدی نژاد، روابط بسیار مطلوبی با ونزوئلا داشت و مخالفت با آمریکا، نظم موجود در نظام بین الملل و غرب ستیزی از عوامل اصلی نزدیکی روابط ایران و ونزوئلا در دولت نهم و دهم بود. از این منظر، متغیر سیستم بین الملل، فرد و نقش بیش از دو متغیر حکومت و جامعه در روابط تهران-کاراکاس نقش داشت.

با روی کار آمدن دولت روحانی و واگذاری پرونده هسته‌ای (که تا پیش از این در اختیار دبیر شورای عالی امنیت ملی بود) به وزارت امور خارجه و تمرکز ظریف بر آن و آغاز مذاکرات طولانی با ۱+۵، مراودات ایران با آمریکای لاتین کاهش محسوسی یافت و عملاً از اولویت سیاست خارجی ایران خارج گردید. این در حالی است که در دولت خاتمی و به ویژه احمدی نژاد بیشترین مراودات بین رؤسای جمهوری و مقامات سیاسی و اقتصادی ایران با ونزوئلا و ... برقرار بود (Özkan,2017: 11).

پس از انتخاب «نیکلاس مادورو»⁵ به عنوان رئیس جمهور ونزوئلا، او در ژانویه و نوامبر ۲۰۱۵ به ایران سفر کرد و با حسن روحانی رئیس جمهور وقت جمهوری اسلامی ایران دیدار نمود. همچنین مادورو طی یک گفت و گوی تلفنی با روحانی در ژانویه ۲۰۱۶، خواستار نشست اعضای اوپک برای افزایش قیمت نفت شد و توافق هسته ای و لغو تحریم ها را به او تبریک گفت (vestnikkavkaza,2016:1).

با این حال، روحانی در دوره اول ریاست جمهوری خود روابط با ونزوئلا و به طور کلی نیمکره جنوبی را در سطح نمادین ادامه داد که در درجه اول، به علت سیاست خارجی او به سمت غرب و اولویت دادن به برجام برای کاهش انزوای بین المللی و تحریم های اقتصادی ایران بود. بین سالهای ۲۰۱۴ تا ۲۰۱۶، سطح تجارت

⁴ . Hugo Chávez

⁵ . Nicolás Maduro

دوجانبه به طور متوسط سالانه ۰.۰۱ درصد از کل تجارت ایران را در مقایسه با ۰.۰۹ درصد در دوره احمدی نژاد تشکیل می‌داد و به پایین‌ترین سطح خود از دوره خاتمی رسید (لاب، ۱۴۰۱: ۲).

در دوره دوم ریاست جمهوری روحانی و به ویژه پس از خروج آمریکا از برجام و افزایش تحریم‌ها علیه ایران و ونزوئلا در سال ۲۰۱۸، سیاست‌های او با سخنانش هماهنگ تر شد و لحن ضد امپریالیستی و سرکشی بیشتری به خود گرفت. در طول آن سال و پس از آن، روحانی با مادورو و دیگر مقامات ونزوئلا تنها درباره تقویت روابط دوجانبه و افزایش قیمت نفت صحبت نکرد، بلکه طرفین همچنین در مورد مقاومت در برابر امپریالیسم آمریکا، مداخله، تجاوز، فشار، توطئه، تهدید و تحریم‌های آمریکا گفت و گو کردند. (لاب، ۱۴۰۱: ۳).

جدول شماره ۱: میزان تجارت ایران و ونزوئلا در دولت روحانی. خط تیره به معنای فقدان اطلاعات است (2024:1, <https://oec.world/en/profile/bilateral-country/irn/partner/ven>).

سال	صادرات ایران به ونزوئلا	صادرات ونزوئلا به ایران
۲۰۱۳	۱۱۶ میلیون دلار	-
۲۰۱۴	۱۴.۱ میلیون دلار	۲۹.۶ هزار دلار
۲۰۱۵	۷۷ هزار دلار	۱۱.۲ هزار دلار
۲۰۱۶	۵۳۳ هزار دلار	۳۷۸ هزار دلار
۲۰۱۷	۳۶۳ هزار دلار	-
۲۰۱۸	۴۹۲ هزار دلار	-
۲۰۱۹	۱.۱۸ میلیون دلار	-
۲۰۲۰	۱۴.۷ میلیون دلار	۲.۰۱ میلیون دلار

جدول شماره ۱ نشان می‌دهد که روابط اقتصادی ایران و ونزوئلا در دوران روحانی، هر سال کاهش یافته است. به نحوی که صادرات ایران به ونزوئلا در سال ۲۰۱۳، ۱۱۶ میلیون دلار بوده است، اما در سال ۲۰۱۷ به رقم ۳۶۳

هزار دلار کاهش یافته است. اما بعد از خروج ترامپ از برجام، صادرات ایران به ونزوئلا سیر صعودی به خود گرفته و در سال ۲۰۱۹ و ۲۰۲۰ به ترتیب به ۱.۱۸ و ۱۴.۳ میلیون دلار افزایش می یابد.

در سیاست خارجی دولت روحانی نسبت به ونزوئلا، از میان متغیرهای پنج گانه نظریه روزنا، متغیر نظام بین الملل بیشترین نقش را ایفا کرد. چرا که دولت روحانی اولویت سیاست خارجی اش را بر پرونده هسته ای متمرکز کرده بود و از گفتارها و کنش های ضدآمریکایی و ضدغربی دولت قبل کاملاً فاصله گرفت. بالتبع، سیستم بین الملل، دولت روحانی را وادار می کرد که برای حل پرونده هسته ای و رفع تحریم ها، تعامل با قدرت های این سیستم را انتخاب کند. اما بعد از خروج ترامپ از برجام، ایران و ونزوئلا، روابط سیاسی و لحن ضدآمریکایی شان را تشدید کردند. بنابراین در حالی که نظام بین الملل، در دوره اول روحانی، عامل مهمی در سردی روابط ایران و ونزوئلا بود، در دوره دوم ریاست جمهوری او به محرکی برای تقویت روابط تهران-کاراکاس تبدیل شد. تاثیر متغیر نظام بین الملل نه تنها در موضع گیری های سیاسی سیاستمداران، بلکه در مبادلات تجاری ایران و ونزوئلا هم مشهود است.

سیاست خارجی دولت روحانی نسبت به برزیل

پیشینه روابط میان ایران و برزیل به سال ۱۹۰۳ و با تماس های اولیه از طریق تبادلات فرهنگی باز می گردد. با این حال، تا سال ۱۹۶۱ که نمایندگی دیپلماتیک برزیل در تهران تبدیل به سفارت شد، دو کشور رابطه رسمی با هم نداشتند. در سال ۱۹۶۵ محمدرضا پهلوی از برزیل دیدن کرد. دلیل اصلی این دیدار، ترویج حضور برزیل در ایران و خاورمیانه از طریق کتاب، فیلم، تبادل اساتید و روشنفکران و نمایشنامه بود. روابط دوجانبه طرفین با توافقی که در سال ۱۹۷۵ از طریق کمیسیونی برای همکاری های اقتصادی و فنی ایجاد شد، بیشتر تقویت گردید (en.wikipedia.org/wiki/Brazil-Iran,n.d:1).

در دوران پس از انقلاب، ایران و برزیل در دو بلوک سیاسی متفاوت قرار داشتند. در برزیل حکومت نظامیان همچنان تا ۱۹۸۵ میلادی برقرار بود و از نظر جهت گیری کلان سیاسی در بلوک غرب قرار داشت. لذا مقامات این کشور دیدگاه تردیدآمیزی نسبت به انقلاب اسلامی در ایران داشتند و این نگرش همچنان در دوران جنگ تحمیلی عراق علیه ایران ادامه داشت. با این وجود، طی سالهای میانی جنگ در پی نیاز روزافزون برزیل

به نفت خام، افزایش واردات نفت ایران از سوی برزیل مشاهده می شود. در این دوران ارزش مبادلات تجاری دو کشور برای اولین مرتبه پس از انقلاب از مرز یک میلیارد دلار گذشت و برزیل اقدام به توسعه روابط با ایران و توسعه مبادلات تجاری نمود (رضایی اسکندری، ۱۳۹۲: ۱۳۰).

طی سالهای بعد از جنگ روابط ایران و برزیل، تقویت شد و در دوران ریاست جمهوری خاتمی و احمدی نژاد، تهران-برازیلیا مناسبات بسیار مطلوب و مستحکمی با هم داشتند. در دوران ریاست جمهوری «لولا داسیلوا»^۶، برزیل بارها از حق هسته ای ایران دفاع کرد و در ۱۷ می ۲۰۱۰، برزیل، ایران و ترکیه، اعلامیه هسته ای تهران را صادر کردند.

با انتخاب «دیلما روسف»^۷ به عنوان رئیس جمهور برزیل در سال ۲۰۱۱ تغییر در سیاست برزیل در قبال ایران ایجاد کرد که منجر به سرد شدن روابط بین دو کشور شد و در سفر احمدی نژاد برای شرکت در نشست ریو+۲۰، اعتراضاتی نسبت به حضور او در این اجلاس ابراز شد. همچنین، رئیس جمهور برزیل درخواست دیدار محمود احمدی نژاد، رئیس جمهور ایران را رد کرد.

با انتخاب حسن روحانی به عنوان رئیس جمهور ایران، مناسبات میان ایران و برزیل در دولت های یازدهم و دوازدهم بهبود یافت. سرآغاز این مناسبات را می توان سفر وزیر امور خارجه وقت برزیل به تهران برای شرکت در مراسم تحلیف حسن روحانی، رئیس جمهوری اسلامی ایران و نیز ملاقات روحانی و دیلما روسف، رئیس جمهور وقت برزیل در مهرماه ۱۳۹۴ و در حاشیه اجلاس مجمع عمومی سازمان ملل متحد در نیویورک دانست. در این دوران، دیدارهای متقابلی در جهت توسعه و تقویت روابط و همکاری ها میان دو کشور صورت گرفت. لازم به ذکر است که در سال ۱۳۹۴ برزیل رأی خود در خصوص قطعنامه ضد ایرانی (به اصطلاح) «وضعیت حقوق بشر در ایران» که هر ساله توسط کانادا در مجمع عمومی سازمان ملل ارائه می شود را از مثبت به ممتنع تغییر داد.

---

^۶ . Lula da Silva

^۷ . Dilma Rousseff

در آگوست ۲۰۱۶، «میشل تمر»^۸ به سمت ریاست جمهوری برزیل انتخاب شد. تمر، یک سیاستمدار میانه رو، طرفدار آمریکا و معاون سابق رئیس جمهور بود. بنابراین تمر در روابط سیاسی با ایران، موضعی اعتدالی اتخاذ کرد و در حوزه اقتصادی، روابط ایران و برزیل همچنان مستحکم بود. (Antonopoulos, 2018: 157-158): همچنین در مهم ترین تحول روابط دوجانبه، وزیر امور خارجه جمهوری اسلامی ایران، محمدجواد ظریف در تاریخ ۲۱ فروردین ۱۳۹۷ (۱۰ آوریل ۲۰۱۸) در رأس یک هیات عالیرتبه سیاسی و اقتصادی و به همراه حدود ۱۰۰ تن از فعالان اقتصادی بخش خصوصی و دولتی به برازیلیا سفر نمود (سفارت جمهوری اسلامی ایران در برزیل، بی تا).

با این حال، زمانی که «ژائیر بولسونارو»^۹، پوپولیست راست‌گرا، در سال ۲۰۱۹ رئیس‌جمهور برزیل شد، روابط ایران و برزیل دچار تنش شد. بولسونارو که از تحسین کنندگان دونالد ترامپ، رئیس‌جمهور وقت ایالات متحده آمریکا بود، اعلام کرد که سفارت برزیل در اسرائیل را از تل‌آویو به اورشلیم (بیت المقدس) منتقل می‌کند. به دنبال این موضع، چندین کشور خاورمیانه، از جمله ایران، برزیل را به تحریم محصولات کشاورزی تهدید کردند (Leon, 2020: 59).

در جولای ۲۰۱۹، سفیر ایران در برازیلیا اعلام کرد که اگر برزیل همچنان مانع از سوخت رسانی به دو کشتی ایرانی شود، تهران نسبت به واردات از برزیل تجدیدنظر خواهد کرد. این دو کشتی ایرانی به مدت ده ماه در سواحل جنوبی پانارا منتظر سوخت‌گیری بودند و شرکت پتروبراس با این استدلال که کشتی‌ها تحت تحریم‌های آمریکا هستند و جریمه‌های قابل‌توجهی در پی خواهند داشت، از عرضه سوخت به آنها خودداری می‌کرد. بولسونارو که به دنبال روابط نزدیک‌تر با ایالات متحده بود، اعلام کرد که از تحریم‌های آمریکا علیه ایران حمایت می‌کند. سرانجام به دستور دادگاه عالی برزیل، این دو کشتی سوخت‌گیری کردند (a, 2019: 1 Paraguasu).

---

⁸ . Michel Temer

⁹ . Jair Bolsonaro

در ژانویه سال ۲۰۲۰ و در پی {شهادت سپهبد} قاسم سلیمانی توسط آمریکا، برزیل بیانیه ای را صادر کرد که برخی کارشناسان آن را حمایت از اقدام آمریکا تفسیر کردند. بعد از صدور این بیانیه، وزارت امور خارجه ایران، کاردا برزیل را احضار کرد (1: Reuters, 2020).

با توجه به نزدیکی بولسونارو با رژیم صهیونیستی، او فاصله جدی با ایران گرفت. قطعاً این دیدگاه ترامپ در سیاست خارجی برزیل اثرگذار بود. با این حال، مقامات سفارت ایران در برازیلیا تماس‌ها و لابی‌هایی با سناتورها، نمایندگان و گروه‌های ذی‌نفوذ در برزیل داشتند و پیام‌های خود را ارسال می‌کردند و در نهایت جلوی تندروی‌هایی که می‌توانست رابطه دو کشور را به سمت بحران سوق دهد، گرفته شد (گفت و گو با سید علی سقائیان سفیر پیشین ایران در برزیل، ۱۳۹۹).

با کنار رفتن ترامپ و نتانیاهو از قدرت و همچنین خروج عناصر ایدئولوژیک از دولت برزیل (از جمله وزیر وقت امور خارجه که تحت فشارهای سیاسی داخلی از سمت خود کنار رفتند) و واکنش بخش کشاورزی برزیل که در تجارت با ایران منافع داشت، بولسونارو به سمت عملگرایی بیشتر در سیاست خارجی از جمله در روابط با ایران متمایل شد. رویکرد عملگرایانه دولت بولسونارو هم باعث ثمربخش شدن تلاش‌ها برای ایجاد تحرک در روابط دوجانبه شد. در حوزه اقتصادی و به گفته محمود شافعی رئیس اتاق بازرگانی ایران، در سال ۲۰۲۰ واردات مستقیم ایران از برزیل ۱,۱۵ میلیارد دلار بوده اما در مقابل صادرات به این کشور تنها ۱۱۶ میلیون دلار بوده است. همچنین در ۱۰ ماهه سال ۲۰۲۱، ایران ۱.۷ میلیارد دلار واردات مستقیم از برزیل داشته است. مهم‌ترین اقلام وارداتی ایران شامل کالاهای اساسی، ذرت، سویا، روغن، شکر، گوشت و قهوه بوده است و ظرفیت‌های معدنی و صنعتی برزیل کمتر مورد توجه قرار گرفته است (ایسنا، ۱۴۰۰: ۱).

جدول شماره ۲: میزان مبادلات تجاری ایران و برزیل در دولت حسن روحانی (1: 2024, <https://oec.world/en/profile/bilateral-country/bra/partner/irn>).

سال	صادرات ایران به برزیل	واردات ایران از برزیل
۲۰۱۳	۹۸۱ میلیون دلار	۱.۶۹ میلیارد دلار
۲۰۱۴	۷۷.۳ میلیون دلار	۱.۴۵ میلیارد دلار

با لغو تحریم ها، رقم واردات به ایران سیری صعودی به خود گرفت. مهم ترین محصولات صادراتی برزیل به ایران هم شامل ذرت، شکر، سویا و گوشت منجمد است. بنابراین بازار محصولات کشاورزی و پروتئین برزیل همیشه برای ایران جذاب بوده است. در سوی مقابل، صادرات عمده ایران به برزیل شامل شمش آهن، آهن نیمه تمام و کودهای نیتروژن دار است.

سیر سیاست خارجی دولت روحانی نسبت به برزیل، گویای آن است که در دوران روسف و تهر، روابط تهران و برازیلیا مسیر عادی خود را طی می کرد. اما نسبت به دوران احمدی نژاد و داسیلوا از شدت گرمی روابط دو کشور کاسته شده بود. دلیل این امر، تمرکز ایران بر پرونده هسته ای و همچنین کنار رفتن چپ گرایان در کابینه برزیل بود. اما در دوران ریاست جمهوری بولسونارو، روابط ایران و برزیل دچار تنش های جدی شد. در این شرایط، نظام بین الملل به خصوص خروج ترامپ از برجام و گام برداشتن بولسونارو در مسیر رئیس جمهور آمریکا، روابط ایران و برزیل را به سمت نامطلوبی سوق داد. بنابراین در حالی که متغیر نقش و فرد در دولت روحانی همچنان به دنبال تحکیم روابط با برزیل بود، متغیر نظام بین الملل و متغیر فرد و نقش در برزیل عامل اصلی تنش در مناسبات میان ایران و برزیل شد.

با این حال، از آن جا که برزیل شریک اول تجاری ایران در میان کشورهای آمریکای لاتین است و موازنه تجاری میان دو کشور با فاصله زیادی به نفع برزیل بوده است، بولسونارو و هیات دولت او از اهمیت این روابط آگاه شده و پس از مدتی سعی کردند رفتارهای تنش آمیز با ایران را کاهش دهند.

سیاست خارجی دولت روحانی نسبت به آرژانتین

رابطه آرژانتین با ایران مراحل مختلفی را طی کرده است. در دوران بعد از انقلاب اسلامی، ایران و آرژانتین در اوایل دهه ۱۹۸۰، همکاری های هسته ای را با هم شروع کردند. با روی کار آمدن «کارلوس سائول منم»^{۱۰} به سمت ریاست جمهوری آرژانتین، او از برقراری روابط استراتژیک با آمریکا خبر داد و نتیجه این سیاست، لغو سه سند همکاری دو جانبه ایران و آرژانتین در زمینه مسائل هسته ای از سوی آرژانتین بود. این اقدام دولت آرژانتین که در نتیجه فشار علنی دولت آمریکا انجام گرفت، اولین ضربه به روابط فیما بین بود. برخی همکاریهای

---

¹⁰ . Carlos Saúl Menem

اقتصادی بین دو کشور نیز همزمان به صورت یکجانبه از سوی آرژانتین متوقف شد اما همکاریهای اقتصادی همچنان ادامه یافت. به علاوه، آرژانتین در همین مقطع از جنبش عدم تعهد نیز خارج می شود (سفارت جمهوری اسلامی ایران بوینس آیرس، بی تا).

در سال ۱۹۹۶ و به علت مسائل سیاسی و گشودن پرونده انفجار مقر یهودیان در بوئنس آیرس موسوم به آمیا روابط ایران و آرژانتین دستخوش تغییر شد (آدینه وند، ۱۳۹۴: ۵۹-۵۸) و سطح روابط سیاسی دو کشور تنزل یافت. این وضعیت طی سال های بعد و تا پایان دوره ریاست جمهوری، «نستور کرشنر^{۱۱}» (۲۰۰۳-۲۰۰۷) ادامه یافت. پس از آن، با به قدرت رسیدن «کریستینا فرناندز دی کرشنر^{۱۲}» در سال ۲۰۰۷، ارتباطات و همکاری میان ایران و آرژانتین از سر گرفته شد و تفاهم نامه ای میان دو کشور با هدف انجام تحقیقات پیرامون پرونده آمیا امضاء شد. پس از دوران دی کرشنر، دولت «مائریسیو ماکری^{۱۳}» تصمیم گرفت آشکارا با غرب همسو شود و آرژانتین را از مدار ایران خارج کند (Leon, 2020: 65).

روابط ایران و آرژانتین در دوره حسن روحانی همچنان با مساله پرونده آمیا دست و پنجه نرم کرد. چنان که ماکری رئیس جمهور وقت آرژانتین دستور انجام تحقیقات جدیدی در مورد انفجار سال ۱۹۹۴ میلادی (۱۳۷۳ خورشیدی) مرکز یهودیان صادر کرد. رئیس جمهور آرژانتین اعلام کرد توافق نامه ایران و آرژانتین درباره تحقیق در مورد حمله به آمیا را لغو می کند. این تفاهم نامه در دوره کریستینا کرشنر رئیس جمهور چپگرای آرژانتین در مورد عدم پیگرد متهمان ایرانی در این پرونده به امضاء رسید (مختار، ۲۰۱۸: ۳).

جدول شماره ۳: میزان مبادلات تجاری ایران و آرژانتین در دولت روحانی (1:2024/arg/partner/irn/bilateral-country/en/oec.world/https://).

سال	صادرات ایران به برزیل	صادرات آرژانتین به ایران
۲۰۱۳	۱۳۶ هزار دلار	۱۰۱ میلیارد دلار
۲۰۱۴	۵۰۷۱ میلیون دلار	۹۳۲ میلیون دلار

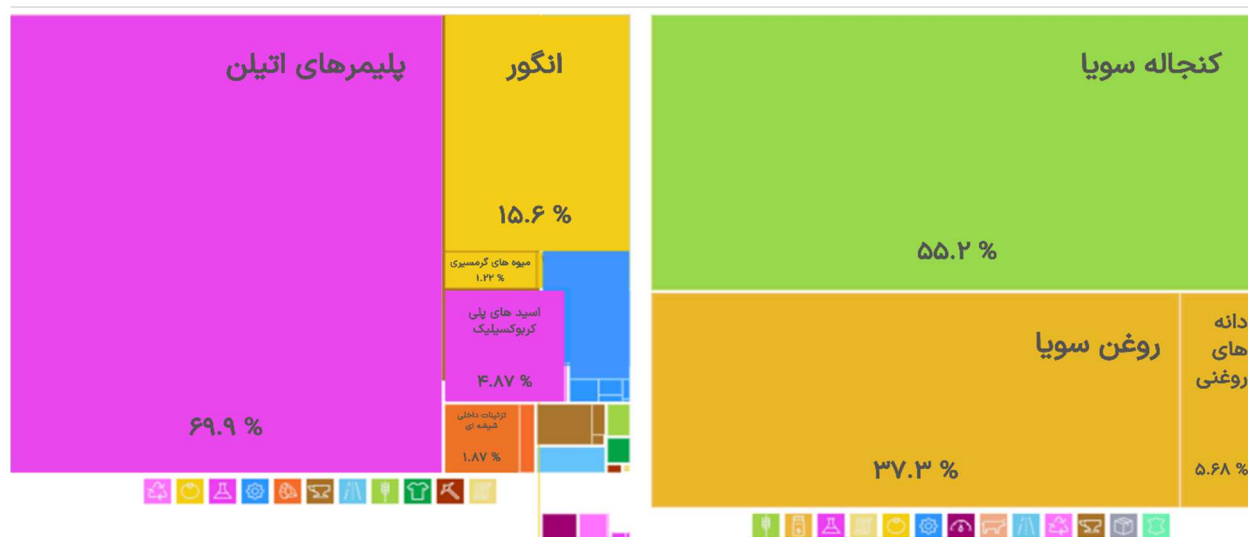
11. Nestor Kirchner's

12. h Cristina Fernandez de Kirchner

13. Mauricio Macri

۲۰۱۵	۸۰۰ هزار دلار	۷۲۳ میلیون دلار
۲۰۱۶	۴۳۵ میلیون دلار	۴۴۰ میلیون دلار
۲۰۱۷	۴۴۹ میلیون دلار	۴۴۸ میلیون دلار
۲۰۱۸	۱.۶۲ میلیون دلار	۴۵۱ میلیون دلار
۲۰۱۹	۷۷۶ هزار دلار	۵۹۵ میلیون دلار
۲۰۲۰	۸۳۸ هزار دلار	۴۳۴ میلیون دلار

نمودار شماره ۲: نوع محصولات مبادله شده میان ایران و آرژانتین در سال ۲۰۱۷
 (1: <https://oec.world/en/profile/bilateral-country/irn/partner/arg,2024>).

جدول شماره ۳ و نمودار شماره ۲ نشان می دهد که با وجود سردی روابط سیاسی میان ایران و آرژانتین در دوره روحانی، آرژانتین همچنان یکی از شرکاء اصلی ایران در بخش اقتصادی است. اما در روابط تجاری ایران و آرژانتین، موازنه تجاری با اختلاف زیادی به ضرر ایران است. نوع محصولات صادراتی آرژانتین به ایران در سال ۲۰۱۷ کنجاله سویا، روغن سویا و دانه های روغنی است. البته در سالهای قبل و بعد هم این رویه در نوع

محصولات صادراتی آرژانتین به ایران تکرار شده است. در طرف مقابل، اتیلین پلیمر، انگور و پلی کربوکسیلیک اسید عمده محصولات صادراتی ایران به آرژانتین را تشکیل داده است. در سال های بعد، لوازم خانگی آلومینیم، میوه های گرمسیری، سبزیجات خشک و دیگ های حرارتی، بخش عمده ای از صادرات ایران به آرژانتین بوده است.

به طور کلی، روابط ایران و آرژانتین در دوره حسن روحانی تا حد زیادی تحت تاثیر پرونده آمیا بود. اما باید روابط دو کشور در حوزه سیاسی و اقتصادی را از هم تفکیک کرد. به این معنا که بعد از پرونده آمیا اکثر روسای جمهور آرژانتین، تمایلی برای بسط روابط سیاسی، امنیتی و فنی با ایران نداشتند و این امر در دولت روحانی هم صدق می کرد. اما نوع روابط اقتصادی دو کشور از جنسی دگر است و آرژانتین بعد از برزیل دومین شریک تجاری ایران در آمریکای لاتین محسوب می شود. اما حتی روابط اقتصادی هم تحت تاثیر فضای قهر آمیز سیاسی هر سال روندی نزولی داشته است. به نحوی که رقم واردات ۱.۱ میلیارد دلاری در سال ۲۰۱۳ به ۴۳۴ میلیون دلار در سال ۲۰۲۰ کاهش یافت.

در مطالعه سیاست خارجی ایران نسبت به آرژانتین در دوره روحانی، باید نقش متغیر نظام بین الملل را برجسته کرد. چرا که دولت وقت آرژانتین به دلیل ملاحظات ایالات متحده آمریکا و اسرائیل، با لغو قرارداد ایران و آرژانتین درباره عدم پیگیری متهمان پرونده آمیا، به تهران این پیام را مخابره کرد که تمایلی برای گسترش روابط سیاسی و دیپلماتیک ندارد. به علاوه جایگاه متغیر مائوریسیو ماکری به عنوان فرد و نقش در روابط آرژانتین و ایران از آن جهت حائز اهمیت است که او برخلاف کریستینا کرسنر رئیس جمهور چپگرای وقت آرژانتین، سعی کرد سطح روابط با جمهوری اسلامی ایران را کاهش دهد. بنابراین در سیاست خارجی ایران نسبت به آرژانتین، متغیر نظام بین الملل مهم ترین جایگاه را ایفا کرده است و در رده های بعدی متغیرهای فرد و نقش هم حائز اهمیت است.

نقش متغیرهای پنج گانه در سیاست خارجی دولت روحانی نسبت به آمریکای لاتین

متغیر فرد

در تجزیه و تحلیل سیاست خارجی دولت اعتدال بیش از هر چیز باید بر نقش افراد تصمیم گیرنده اصلی در فرایند تصمیمات هسته ای و نقش باورها و فرایندهای شناختی و روانی آنها، درک شان از مقدورات و محدودرات

داخلی و بیرونی (محیط روان شناختی و محیط عملیاتی)، میزان تطابق باورها و شناخت شان از محیط، چه داخلی و چه بیرونی توجه کرد. در همین زمینه، شناخت این باورها را می توان از روش کنش های گفتاری و اقدامات عملی این افراد کسب کرد (فریدون و قوام، ۱۳۹۷: ۱۸۵). بر اساس این باورها بود که روحانی، آمریکای لاتین را در اولویت سیاست خارجی اش قرار نداد، هم خود هم وزیر خارجه اش مراودات سیاسی بسیار کمی با کشورهای این منطقه بخصوص کوبا، ونزوئلا، بولیوی و نیکاراگوئه داشتند. آنها به عنوان فرد، به این نتیجه رسیده بودند که شعارها و اقداماتی مانند مقابله با استکبار، ورود به حیات خلوت ایالات متحده و همبستگی با کشورهای چپ و سیاست های ضدآمریکایی به تأمین منافع ایران کمکی نمی کند و حتی می تواند مانع از حل پرونده هسته ای شود. روحانی و افراد تصمیم گیرنده در سیاست خارجی، درک واقع بینانه ای از مقدمات و محذورات کشور داشتند و روابط مطلوب با آمریکای لاتین را منافی آمریکاستیزی نمی دانستند.

متغیر نقش

متغیرهای وابسته به نقش عبارت است از تاثیرگذاری پست و مسئولیت بر رفتار مسئولان که به صورت شرح مشاغل و مسئولیت ها یا قواعد رفتاری مورد انتظار از آنان تعریف می شود. متغیرهای مربوط به نقش به دو صورت بر سیاست خارجی تاثیر می گذارد. نخست، از طریق ایجاد محدودیت رفتاری برای تصمیم گیرندگان و کاهش گزینه های آنان. دوم، شکل دهی به گرایش ها و رفتارهای گروهی و سازمانی خاص و مستمر از راه ایجاد رویه های مستمر و ثابت (دهقانی فیروز آبادی، ۱۳۹۱: ۷۶). جایگاه متغیر نقش در سیاست خارجی دولت روحانی نسبت به آمریکای لاتین به تصور و درک او از مسئولیت های سیاستگذار در ساختار جمهوری اسلامی ایران بر می گردد. به این معنا که روحانی و دولتش با درک این موضوع که آمریکای لاتین نسبت به برخی مناطق مانند خاورمیانه، اوراسیا، اروپا و آمریکای شمالی اهمیت کمتری در سیاست خارجی دارد و نهادهای خارج از دولت نسبت به تحولات این منطقه و حضور ایران در آن، حساسیت کمتری نشان می دادند. بنابراین، روحانی با توجه به جایگاه ریاست جمهوری و میزان ابتکار عمل و اختیارات لازم برای سیاستگذاری در عرصه های مختلف بخصوص سیاست خارجی به این نتیجه رسید که این جایگاه و نقش و نوع و میزان محدودیت های رفتاری به او این اجازه را می دهد که سطح روابط و مراودات سیاسی با کشورهای آمریکای لاتین را تا حدی کاهش دهد.

متغیر جامعه

این متغیر در دولت یازدهم بیشتر متوجه مباحث اقتصادی می شود. از آنجا که تاثیر تحریم های اقتصادی غیرعادی علیه کشور بر محیط داخلی و فضای اجتماعی کشور بسیار فزاینده بود، امکان ایجاد برخی شکاف های اجتماعی و یا تغییر جهت گیری ارزشی در سیاست خارجی قابل درک بود. بر همین اساس، حوزه اقتصادی از اهمیت خاصی در تحلیل سیاست خارجی دولت روحانی برخوردار است (فریدون و قوام، ۱۳۹۷: ۱۹۱-۱۹۰). حتی یکی از دلایل اصلی پیروزی حسن روحانی در انتخابات ۱۳۹۲ ناشی از عملکرد ضعیف دولت احمدی نژاد در تعامل با نظام جهانی و قدرت های بزرگ بود که به صدور قطعنامه های متعدد و اعمال تحریم های مختلف علیه ایران منجر شد. زیرا مردم و جامعه به دنبال انتخاب فردی بودند که گشایشی در سیاست های داخلی و خارجی ایجاد کند و با لغو تحریم ها بتواند شرایط اقتصادی را بهبود بخشد. علاوه بر این، جامعه ایران، شعارها و عملکرد دولت احمدی نژاد در روابط بسیار نزدیک با کشورهای چپگرای آمریکای لاتین را چندان همسو با منافع کشور نمی دانست. زیرا این کشورها از لحاظ اقتصادی دارای قابلیت های چندان مهمی نیستند. به علاوه، دوری مسافت و شرایط جغرافیایی امکان تبادلات اقتصادی سودآور برای طرفین را کاهش می دهد.

متغیر حکومت

چگونگی سازمان یافتن حکومت جمهوری اسلامی نیز یکی دیگر از منابع تعیین کننده سیاست خارجی ایران است. متغیرهای مربوط به وجوه و جنبه های ساختاری و فرایندهای نظام جمهوری اسلامی از طریق تحدید یا گسترش گزینه های سیاستگذاران، بر تصمیمات و سیاست های کشور در عرصه خارجی و بین المللی تأثیر می گذارند. زیرا بین چگونگی تنظیم، تشکیل و سازماندهی حکومت و تصمیم گیری سیاست خارجی و به تبع آن ماهیت و رفتار سیاست خارجی ارتباط مستقیم وجود دارد. به ویژه دو خصوصیت ساختار حکومتی ایران تأثیر زیادی بر سیاست خارجی آن دارند. این دو خصوصیت شامل ماهیت و نوع نظام سیاسی جمهوری اسلامی و ساختار و حجم تشکیلات دیوان سالاری و اداری آن در حوزه سیاست خارجی است (دهقانی فیروزآبادی، ۱۳۹۱: ۸۰).

این خصوصیات در سیاست خارجی دولت روحانی نسبت به آمریکای لاتین از دو جنبه قابل تأمل است: یکم؛ نوع نظام سیاسی جمهوری اسلامی بر اساس مبارزه با استکبار جهانی، ایالات متحده آمریکا و همبستگی با مستضعفان و مسلمانان، جهان سوم و کشورهای ضد غرب پایه گذاری شده است. اما دولت روحانی در تعامل با نهادهای خارج از دولت و علم به این که کاهش سیاست های ضدآمریکایی و سطح تعامل با کشورهای چپگرا به تأمین منافع ایران کمک می کند، روابط دولتش با این منطقه را تدوین و اجرایی کرد. جنبه دوم، به عملکرد بوروکراسی بر می گردد. دستگاه وزارت امور خارجه در دولت روحانی، نسبت به دولت قبل، اختیار عمل بیشتری برای چگونگی سیاستگذاری نسبت به نوع روابط با آمریکای لاتین داشت و کارشناسان این دستگاه در این دوره با ارسال گزارش ها و مشاوره های لازم نقش مهمی در تصمیم گیری ها داشتند.

متغیر نظام بین الملل

این متغیر چه در دوران پهلوی و چه در دوران پس از انقلاب اسلامی، بیشترین تأثیر را بر روابط خارجی ایران با کشورهای آمریکای لاتین داشته است. زیرا در دوران پهلوی که مصادف با جنگ سرد بود، محمد رضا شاه براساس مواضع ضدکمونیستی و جانبداری از غرب، به گشایش سفارتخانه ایران در چند کشور آمریکای لاتین اقدام کرد. سیاست خارجی ایران پس از انقلاب نیز در قبال آمریکای لاتین به شدت متأثر از متغیرهای نظام بین الملل بود. قطع روابط با شیلی در تاریخ ۱۰ تیرماه ۱۳۵۹ و مکزیک و روابط نزدیک با کشورهای چپگرا و کمونیستی مانند نیکاراگوآ و کوبا، کاملاً متأثر از تأثیر ماهیت نظام بین الملل و تقابل آن با آموزه های انقلاب اسلامی بود.

متغیر نظام بین الملل در دوره های ریاست جمهوری هاشمی رفسنحانی، سید محمد خاتمی و از همه مهم تر در دوران محمود احمدی نژاد بر روابط ایران و آمریکای لاتین تأثیر گذار بود. چنان که عامل اصلی روابط نزدیک دولت نهم و دهم با کشورهای آمریکای لاتین به ویژه کشورهای چپگرا، آمریکا ستیزی آنها بود.

حسن روحانی اما با آگاهی از میزان حساسیت های آمریکا و دیگر قدرت های غربی، درصدد بود از تقابل با نظام بین الملل بپرهیزد و سیاستی را در قبال آمریکای لاتین اتخاذ کرد که موجب نگرانی ایالات متحده نشود. به همین دلیل، در دولت او سطح روابط سیاسی و دیدار نمایندگان بلند پایه جمهوری اسلامی ایران با مقامات کشورهای

آمریکای لاتین کاهش یافت. برای روحانی، حل پرونده هسته ای و لغو تحریم ها اولویت اصلی بود و بریتانیا، فرانسه، آلمان و از همه مهم تر ایالات متحده که نقش اصلی را در این پرونده ایفا می کرد، به عنوان بازیگران تعیین کننده نظام بین الملل محسوب می شدند. بنابراین، روحانی سعی کرد با اجتناب از سیاست آمریکا ستیزی در آمریکای لاتین به حل پرونده هسته ای بپردازد و بعد از خروج آمریکا از برجام که نشان دهنده ماهیت نظام بین الملل است، دولت او در جستجوی تحریم ها سطح روابط سیاسی و اقتصادی با کشورهایی مانند ونزوئلا را افزایش داد. به علاوه، او در دیدار با مقامات این کشور، لحن ضد آمریکایی اش را افزایش داد. همچنین، متأثر از ماهیت سیستم بین الملل، به دلیل پرونده آمیا روابط سیاسی ایران و آرژانتین همچنان سرد و واگرایانه دنبال شد. روابط سیاسی ایران و برزیل در دوران بولسونارو، هم تا حد زیادی تحت تأثیر نظام بین الملل و دنباله روی رئیس جمهوری برزیل از ترامپ و لابی یهودی، دچار تنش شد.

نتیجه گیری

روابط ایران و آمریکای لاتین، همواره با فراز و نشیب های متعددی همراه بوده است و نکته دیگر آن که روابط تهران با همه کشورهای این منطقه یکسان نبوده است. در دوران پس از انقلاب اسلامی، گرم ترین روابط ایران با کشورهای آمریکای لاتین بویژه ونزوئلا، بولیوی، کوبا و نیکاراگوئه و برزیل در دولت احمدی نژاد بود. پس از او، حسن روحانی به مقام ریاست جمهوری رسید. روحانی که از همان بدو امر، با مسئله هسته ای و تحریم های سخت و گسترده شورای امنیت سازمان ملل و کشورهای غربی مواجه بود، سعی کرد نسبت به سلفش در روابط با آمریکای لاتین و کارائیب، هم از لحاظ گفتاری و هم از لحاظ عملی تغییراتی ایجاد کند. حسن روحانی که شخصیتی محتاط و مصلحت اندیش است، از تکرار بی پروایی ها و شعارها و اقدامات ضد غربی محمود احمدی نژاد پرهیز کرد و در قالب نقشی که به او ایفا شده بود، مسئله اصلی سیاست خارجی را حل مسئله هسته ای و رفع تحریم ها می دانست. به همین دلیل سکان کشتی سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران را به سمت قطب نمای قدرتهای بزرگ و حل مسئله هسته ای تغییر داد. بنابراین، در سال های اول ریاست جمهوری روحانی، آمریکای لاتین و کارائیب کمتر در کانون سیاست خارجی دولت او بود و یا حداقل می توان گفت روحانی در عرصه سیاسی نسبت به این منطقه سیاستی کاملاً متفاوت با احمدی نژاد در پیش گرفت و در قالب فرد و نقش کوشید، سیاستی به دور از جار و جنجال و ضدیت با غرب نسبت به این منطقه اتخاذ کند. برای روحانی که از

اعتدال و تدبیر سخن می گفت، کاملاً طبیعی بود که آمریکای لاتین را در اولویت سیاست خارجی اش قرار ندهد و در این میان مسئله هسته ای و نقش قدرت های بزرگ در مذاکرات و رفع تحریم ها به عنوان متغیر سیستم بین الملل در دوره دولت روحانی از آمریکای لاتین و کارائیب بی تأثیر نبود.

در جمع بندی کلی از سیاست خارجی ایران نسبت به آمریکای لاتین و کارائیب در چارچوب نظریه جیمز روزنا باید گفت که میزان نفوذ هر یک از عوامل داخلی و سیستم بین المللی در دوره های مختلف چه در دوره پهلوی و چه در مقاطع مختلف پس از انقلاب اسلامی متفاوت بوده است. با این حال، متغیر سیستم بین الملل بیشترین تأثیر را بر سیاست خارجی دولت روحانی نسبت به آمریکای لاتین به ویژه ونزوئلا، برزیل و آرژانتین ایفا کرد. متغیر فرد و نقش هم تا حدی توانستند در سیاست خارجی ایران تاثیرگذار باشند. اما دو متغیر دیگر یعنی حکومت به معنای دستگاه بروکراسی و جامعه نقشی حاشیه ای و کم اثر داشتند. این امر به دلیل ماهیت نظام پهلوی و جمهوری اسلامی ایران است که ساختار اجتماعی در آن بسته و فاقد تغییر خودکار نخبگان در سطوح مدیریتی است. در چنین سیستمی که دارای اقتصاد کوچک و جامعه بسته و فرهنگ رسوخ ناپذیری است، پارلمان، افکار عمومی، جامعه مدنی و نهادهای دموکراتیک نقش چندانی در تصمیمات سیاستگذاری خارجی ایفا نمی کنند و این ایدئولوژی، امیال و خواسته های فردی و بروندهای نظام بین الملل است که سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران از جمله در قبال آمریکای لاتین و کارائیب را تعیین می کند.

منابع

کتاب و مقالات

آدینه وند، احمد. (۱۳۹۴)، روابط ایران و آمریکای لاتین، تهران: دفتر مطالعات سیاسی و بین المللی وزارت امور خارجه.

جویباری، محمد یوسفی و خورشیدی، ناصر. (۱۳۹۶)، تبیین سیاست خارجی ایران در قبال کشورهای آمریکای لاتین، دو فصلنامه پژوهش نامه ایرانی سیاست بین الملل، شماره ۲، بهار و تابستان، صص ۱۶۴-۱۴۴.

دهقانی فیروز آبادی، سید جلال. (۱۳۹۳). گفتمان اعتدال گرایی در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران، فصلنامه سیاست خارجی، سال بیست و هشتم، بهار، صص ۳۹-۱.

دهقانی فیروزآبادی، سید جلال. (۱۳۹۱)، سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران، تهران: سمت.

رضایی اسکندری، داود (۱۳۹۳). مروری بر تاریخچه روابط دوجانبه ایران و برزیل (هم تکمیلی ها و چالش ها)، فصلنامه تاریخ روابط خارجی، سال چهاردهم، شماره ۵۴، بهار، صص ۱۴۶-۱۲۳.

رینولدز، فیلیپ. (۱۳۸۰). شناخت اصول روابط بین الملل، ترجمه جمشید زنگنه، تهران: دفتر مطالعات سیاسی و بین المللی وزارت امور خارجه.

زوارزاده، غلامعلی و دهقانی فیروزآبادی، سید جلال. (۱۳۹۴). سیاست خارجی ایران در آمریکای لاتین با تأکید بر کشورهای آلبا و امنیت جمهوری اسلامی ایران (۱۳۹۲-۱۳۸۴)، فصلنامه آفاق امنیت، شماره ۲۷، تابستان، صص ۱۵۵-۱۸۰.

سیف زاده، سید حسین. (۱۳۸۴). سیاست خارجی ایران، تهران: میزان.

فریدون، حسن و قوام، عبدالعلی. (۱۳۹۷). عوامل موثر بر گفتمان اعتدال در سیاستگذاری عمومی؛ مطالعه موردی سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران مبتنی بر پیش نظریه جیمز روزنا، فصلنامه سیاستگذاری عمومی، دوره ۴، شماره ۱، صص ۱۹۶-۱۷۷.

عطائی، بلال. (۱۳۹۰). سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در دولت نهم در منطقه آمریکای لاتین، تهران: دانشکده روابط بین الملل وزارت امور خارجه.

نیاکویی، سید امیر و کرمی، مصطفی. (۱۳۹۳). نگاهی سازه انگارانه به روابط جمهوری اسلامی ایران با آمریکای لاتین، فصلنامه پژوهش های روابط بین الملل، دوره ۴، شماره ۱۳، پاییز، صص ۹۵-۸۱.

هیل، کریستوفر. (۱۳۸۷)، «ماهیت متحول سیاست خارجی، مترجم علیرضا طیب، تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.

روزنامه ها و وب سایت های اینترنتی

لاب، اریک. (۱۴۰۱). افت و خیز روابط تهران و کاراکاس، ایران و ونزوئلا تا کجا می توانند روی اتحاد هم حساب کنند، اندیشکده موسسه خاورمیانه، ترجمه از تحریریه وب سایت دیپلماسی ایرانی، موجود در:

<http://irdiplomacy.ir/fa/news/2014455>

با پایان اجلاس هفدهم جنبش عدم تعهد رئیس جمهور به هاوانا رسید (۱۳۹۵). روزنامه اعتماد، شماره ۳۶۲۹، ۲۹ شهریور.

مختار، امل (۲۰۱۸). سیاست ایران در آمریکای لاتین پس از برجام فرصت های احیای نفوذ در محیطی بی ثبات، وب سایت مرکز مطالعات و پژوهش ها، موجود در:

<https://rasanah-iiis.org/parsi>

روابط با جمهوری اسلامی ایران پیشینه روابط سیاسی و اقتصادی ایران و آرژانتین (بی تا). سفارت جمهوری اسلامی ایران بوینس آیرس، موجود در:

<https://buenosaires.mfa.ir/portal/generalcategoryservices/4713>

چرا صادرات ایران به برزیل رشد نمی کند؟ (۱۴۰۰). خبرگزاری ایسنا، کد خبر: ۱۴۰۰۱۱۰۴۰۲۷۲۴، موجود در:

<https://www.isna.ir/news/1400110402724/>

سفیر پیشین ایران در برزیل: نگذاشتیم آمریکا بر روابط ایران و برزیل اثرگذار باشد. (۱۳۹۹). گفت و گوی سید علی سقائیان با خبرگزاری ایرنا، کد خبر: ۸۳۸۳۰۷۸۶، موجود در:

<https://www.irna.ir/news/83830786/>

English

Antonopoulos, Paul.(2018). The Unlikely Friends: Iranian–Latin American Relations and Washington’s Anxiety,” Strategic Analysis, 42:2,: 154-167. DOI: 10.1080/09700161.2018.1439330

Brazil–Iran relations.(n.d). available at:

https://en.wikipedia.org/wiki/Brazil%E2%80%93Iran_relations#cite_note-Preiss-7

Britannica, (n.d).available at: <https://www.britannica.com/topic/foreign-policy>.

Brzil/Iran.(2024).availale at: <https://oec.world/en/profile/bilateral-country/bra/partner/irn>

Defort, Magdalena& McLaughlin, W. Preston.(2019), Iran's Strategic Penetration of Latin America, American Intelligence Journal, Vol. 36, No. 1, pp, 118-126 .

Hafezi, Parisa.(2007), Iran, Venezuela in "axis of unity" against U.S, availale at: <https://www.reuters.com/article/us-iran-venezuela-idUSDAH23660020070702/>.

Iran summons Brazil's charge d'affaires in Tehran after Soleimani comments,” Reuters, , (2020), available at: <https://www.reuters.com/article/us-iraq-security-iran-brazil/iran-summons-brazils-charge-daffaires-in-tehra-n-after-soleimani-comments-idUSKBN1Z61IF>

Iran/Argentina.(2024). Available at: <https://oec.world/en/profile/bilateral-country/irn/partner/arg?dynamicBilateralTradeSelector>

Iran/Venezuela.(2024). Available at: <https://oec.world/en/profile/bilateral-country/irn/partner/ven?dynamicBilateralTradeSelector=year2019&depthSelector=HS6Depth>.

Leon, Alonso.(2020), ran in Latin America: A Regional Perspective, available at: <https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/121968/120372792.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Lotfian, Saideh(2010), The New Role of Latin America in Iran's Foreign Policy, Iranian Review of Foreign Affairs, Vol.1, No.3, Fall.

Oxfordreference.(n.d). Overview Foreign Policy, available at: <https://www.oxfordreference.com/display/10.1093/oi/authority.20110803095828476>

Özkan, Mehmet.(2017), Iranian Foreign Policy toward Latin America, pp.1-13 available at: https://www.researchgate.net/publication/344831509_Iranian_Foreign_Policy_toward_Latin_America

Piraguasa, Lisandra,(2019) “Brazil court orders Petrobras to refuel Iran grain vessels,” Reuters, , available at: <https://www.reuters.com/article/us-brazil-iran-sanctions/brazil-court-orders-petrobras-to-refuel-iran-grain-vessels-idUSKCN1UK2PK>

Rosenau, James, N. (1971). "The National Interest", in: Scientific Study of Foreign Policy, New York: The Free Press.

Universidadeuropea,(2022), What is foreign policy?, available at: <https://universidadeuropea.com/en/blog/what-is-foreign-policy>.

vestnikkavkaza.(2016), Maduro calls on Rouhani to fight for justice in oil market, available at: <https://web.archive.org/web/20181210015850/http://vestnikkavkaza.net/news/Maduro-calls-on-Rouhani-to-fight-for-justice-in-oil-market.html>